

A85/48

14 november 1985

ROEMEENSE ECONOMIE IN WURGGREEP MOSKOU

Nu de winter nadert worden de Roemenen weer nadrukkelijker geconfronteerd met de pijnlijke gevolgen van het falende industrialiseringsbeleid van het regiem CEAUSESCU. De opbouw van een energieverblindende petrochemische industrie ging ten koste van andere bedrijfstakken en heeft geleid tot uitputting van de eigen energie-voorraden. Nog steeds geniet de petrochemie als deviezenbron bij uitstek de hoogste prioriteit, ook al noopt dit het land tot kostbare import van energie-grondstoffen. Omdat de noodzakelijke deviezen ontbreken om te kunnen voldoen aan de schreeuwende vraag naar ruwe olie, aardgas, steenkool, etc., is de Roemeense regering gedwongen haar toevlucht te nemen tot de Sovjet-Unie, met alle gevolgen van dien voor de politieke onafhankelijkheid van het land.

De vorige winter heeft de Roemeense burger aan den lijve kunnen ondervinden hoe nijpend het energietekort in zijn land is. Van de beschikbare energie moest immers zoveel mogelijk aangewend worden ten behoeve van de zware industrie, hetgeen betekende dat de Roemenen zelf het in hun dagelijkse leven moesten stellen met een minimale energievoorziening. Met de koude maanden in het voorzicht heeft de regering opnieuw ingrijpende maatregelen afgekondigd. Met betrekking tot de energiesector is de noodtoestand afgekondigd, militairen zijn ingeschakeld bij het beheer van krachtcentrales en drie falende ministers zijn vervangen. Ilie VERDET, de CC-secretaris die onlangs nog een bezoek aan Nederland bracht op uitnodiging van de CPN, is de nieuwe minister van Mijnbouw geworden, die de Roemenen door de winter moet helpen.

Hoezeer de economische problemen ook de buitenlandse politiek van het land beïnvloeden, mag blijken uit de meest recente mutatie in het Roemeense regeringsapparaat. Op 12 november jl. werd de minister van Buitenlandse Zaken, Stefan ANDREI, ontheven van zijn functie, die hij vanaf 1978 vervulde. Deze vertrouweling van staats- en partijleider CEAUSESCU is vervangen door de econoom Ilie VADUVA, vice-voorzitter van de Nationale vergadering, die zijn sporen vooral verdiend heeft als rector van de Academie voor Economische Studies.

ROEMEENSE ECONOMIE IN WURGGREEP MOSKOU

Sedert de Tweede Wereldoorlog kent Roemenië een centraal geleide economie naar Sovjet-model. Ondanks de overname van dit voorbeeld, wordt de politiek van Roemenië echter sinds het eind van de jaren vijftig gekarakteriseerd door een onafhankelijkheidsstreven ten opzichte van de Sovjet-Unie op het gebied van de buitenlandse politiek en de economie. De basis voor het "nationale communisme", zoals dat onder leiding van GHEORGHIU-DEJ (1952-1965) vorm kreeg, werd in 1944 gelegd, toen Roemenië in een wapenstilstandsverdrag met de Sovjet-Unie werd onderworpen aan zeer harde voorwaarden. Het land had aan de zijde van HITLER tegen het Rode Leger gevochten en ontving dan ook, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Bulgarije, geen economische hulp van de Sovjets maar werd verplicht tot aanzienlijke herstelbetalingen.

Toen de Roemenen tegen het eind van de jaren vijftig door het Kremlin in het kader van de arbeidsverdeling in het Oostblok, de rol werd toebedacht van leverancier van agrarische produkten, consumptiegoederen en grondstoffen, zocht GHEORGHIU-DEJ naar mogelijkheden om zich aan dit plan te onttrekken. Door middel van een geforceerde uitbouw van de zware industrie dacht hij de gewenste Roemeense onafhankelijkheid te kunnen bewerkstelligen.

Zijn opvolger, Nicolae CEAUSESCU, heeft deze politiek nog nadrukkelijker voortgezet. Bij de industrialisering werd echter weinig bezonnen te werk gegaan. Ten behoeve van de industrie werd de agrarische sector min of meer geplunderd, waardoor de Roemeense bevolking, in de laatste decennia herhaaldelijk het slachtoffer is geworden van verzorgingscrises. Bovendien werd hoofdzakelijk geïnvesteerd in de petrochemie, zonder acht te slaan op de smalle en onzekere basis van de grondstof in deze industrietak, de aardolie.

De grote Roemeense behoefte aan olie

Na 1974 vond er een drastische ommekeer plaats in de energiebalans van Boekarest. Voordien gold het land als een netto-exporteur, doch een sterke daling van de eigen olie-productie, gekoppeld aan een verdubbeling van het binnenlands verbruik maakte Roemenië in korte tijd tot een belangrijke importeur. De geforceerde uitbouw van de petrochemische industrie in het begin van de jaren 70 eiste haar tol: een verdrievoudiging van de olie-import in een tijd waarin de olieprijs op de wereldmarkt ongeveer 150% stegen.

Daartegenover stond een nijpend tekort aan deviezen om deze olie-importen te kunnen financieren. Enerzijds viel slechts een geringe stijging te noteren van de export van petrochemische produkten, anderzijds kampte de voedingsmiddelenindustrie, een andere belangrijke deviezenbron, eveneens met grote problemen als gevolg van een onvermijdelijke toename van de grondstoffen-import.

Dit leidde ertoe dat de Roemeense staatsschuld, toch al aanzienlijk als gevolg van de op krediet gekochte westerse technologie, na 1977 tot alarmerende hoogte is gestegen. Teneinde de IMF-eis tot economische hervormingen te kunnen omzeilen, wil CEAUSESCU bij de terugbetaling van de buitenlandse schulden van geen verlichting weten. Hij heeft daarom bepaald dat ieder jaar 1 miljard dollar terugbetaald moet worden.

Consequentie van dit alles is dat Roemenië over te weinig deviezen beschikt om aan de grote vraag naar olie van de petrochemische industrie te kunnen voldoen. Deze industrietak draait daardoor slechts op 40 tot 50 procent van

haar capaciteit, en dat alleen nog dank zij olieleveranties van de Sovjet-Unie, tot welk land zich de Roemenen tegen wil en dank hebben moeten wenden.

Na langdurige Roemeense aandrang bij de Sovjet-Unie om meer brandstof te leveren, werd op 5 januari jl. door Moskou en Boekarest een protocol getekend, waarin werd vastgelegd dat de Sovjets dit jaar drie keer zoveel olie zullen leveren als in 1984. De drie tot drie-en-een-half miljoen ton olie, die de Sovjet-Unie zou leveren steekt echter schril af tegen de door de Roemenen gevraagde zes miljoen ton. Hierbij moet opgemerkt worden dat de ruwe olie uit de Sovjet-Unie door de Roemenen niet betaald wordt in roebels, maar in "harde waar", goederen die van pas komen in de Sovjet-economie.

Met betrekking tot de leverantie van een andere belangrijke brandstof, aardgas, zijn dit jaar eveneens afspraken gemaakt tussen beide landen. Evenals de Roemeense olievoorraden, raken ook de gasvelden uitgeput. Dit noopt de regering CEAUSESCU tot toenemende gasimporten uit de Sovjet-Unie, die eveneens in natura moeten worden betaald, onder andere in de vorm van voedsel en in de vorm van arbeid. Zo worden Roemeense arbeiders ingezet bij gaswinningsprojecten in Turkmenistan en bij de aanleg van een pijpleiding uit de Sovjet-Unie via de Balkan.

Eenzelfde afhankelijkheid van de Sovjet-Unie tekent zich af in andere sectoren van de Roemeense energievoorziening. Op het gebied van de kernenergie is er een verregaande vorm van samenwerking tussen beide staten, die ertoe zal leiden dat Roemenië in de toekomst de beschikking krijgt over drie kernreactoren, waarvan de eerste reeds in 1990 in Moldavië in gebruik genomen zal worden.

De enorme droogte waarmee het land de laatste tijd te kampen heeft gehad - met alle nadelige gevolgen van dien voor de waterkrachtcentrales - heeft tot gevolg gehad dat Roemenië zelfs elektriciteit uit de Sovjet-Unie heeft moeten importeren.

Tot slot dreigen de Roemenen ook op het gebied van de steenkoolleveranties afhankelijk te worden van de Sovjets. Er wordt naarstig gezocht naar andere wegen om deze delfstof in huis te halen, maar pogingen om bijvoorbeeld te investeren in de voortzetting van exploitatie van twee pas door de Britse National Coal Board (NCB) gesloten mijnen in Wales hebben tot op heden geen succes gehad.

De Roemeense problemen en de Comecon

De Roemeense energiecrisis kwam juni jl. uitgebreid aan de orde op de Comecon-top in Warschau. Daar leverde de Roemeense premier DASCALESCU kritiek op tekortkomingen van de Comecon, die directe gevolgen hadden voor de Roemeense economie. Een deel van zijn kritiek betrof de slechte coördinatie tussen Comecon-landen op het gebied van energievoorzieningen en grondstoffen. Hij sprak de hoop uit dat de lidstaten nieuwe, voordelige, middelen en wegen zouden vinden om tegemoet te komen aan Roemenië's vraag naar brandstoffen en grondstoffen.

DASCALESCU pleitte echter ook voor een toename van de onderlinge handel in het Comecon-blok door middel van produktiesamenwerking, met als doel de industriële capaciteit van de individuele staten beter te benutten. Ongetwijfeld had hij hierbij het oog op de enorme overcapaciteit van de petrochemische industrie in zijn eigen land. Hij toonde zich dan ook opvallend gretig in het aanbieden van onbenutte Roemeense productiecapaciteit, niet alleen in de petrochemie, maar ook op het terrein van machinebouw, high-technology en de metaal.

De Roemeense delegatie diende daarnaast een voorstel in tot het instellen van de commissie, die een plan zou moeten uitwerken voor een gemeenschappelijk gebruik van de produktiecapaciteit in de afzonderlijke landen. Het is onzeker of de Comecon-leden met dit voorstel hebben ingestemd.

De Roemeense premier benadrukte tot slot de grote interesse van zijn land in de deelname aan lopende en toekomstige multilaterale investeringsprojecten in samenhang met de Sovjet-levering van brandstof, energie en grondstoffen, maar vroeg tegelijk om spoedige vastlegging van de voorwaarden voor deze samenwerking. Deze opmerkelijke vraag wekt de indruk, dat de Sovjet-Unie de investeerders in multilaterale projecten - zoals de aanleg van gaspijpleidingen - tot dusver in het ongewisse heeft gelaten over de kosten en baten bij deelname aan dergelijke projecten.

Olie als politiek drukmiddel van Moskou

Vanaf het moment dat Mikhail GORBACHEV aantrad als de sterke man in het Kremlin, werd duidelijk dat de Sovjet-Unie zou gaan streven naar meer discipline en een grotere blokeenheid in het Oosteuropese bondgenootschap.* Dit bleek onder meer uit de druk die Moskou uitoefende op de lidstaten, om een passende bijdrage te leveren aan de economische ontwikkeling van de Comecon. Bij herhaling werd daarbij gewezen op het pijnlijk mislukken van pogingen van kleinere Oosteuropese landen om met behulp van westerse kredieten economische modernisering te bewerkstelligen. De laatste tijd is inderdaad een steeds grotere "vlucht" waar te nemen van Oostblokstaten naar de Comecon-markt, alsmede uitbreiding van hun handelscontacten met de Sovjet-Unie. Dit gaat ook op voor Roemenië, hoezeer het regiem CEAUSESCU ook probeert een zekere onafhankelijke positie te handhaven. De "energie-honger" drijft - zoals hierboven is aangegeven - het land evenwel terug in de armen van Moskou.

De geforceerde industrialisatie, bedoeld als middel om politieke onafhankelijkheid te verwerven, is door de energietekorten geworden tot een strop waarmee de Sovjet-Unie een lastige bondgenoot in de wurggreep kan houden.

In het Kremlin is men zich maar al te zeer bewust van het feit dat de Roemeense behoefte aan ruwe olie en andere energie-grondstoffen een perfect middel is om de onafhankelijkheidszin van CEAUSESCU c.s. in te tomen. De Sovjets lijken opzettelijk een kloof te laten bestaan tussen hun olie-exporten en de Roemeense verlangens op dit terrein, om zodoende invloed te houden op het politieke gedrag van de Roemenen. Zeer duidelijk trad dit aan het licht in de discussie rond de verlenging van het Warschau Pact-verdrag, in april van dit jaar. Dat het aanvankelijke Roemeense verzet tegen de duur van de verdragstermijn tenslotte als sneeuw voor de zon verdween, had volgens waarnemers alles te maken met aanzienlijke Sovjet-concessies inzake aardolieleveranties.**

*Zie in dit verband FOCUS A85/36 Blokpolitiek Sovjet-Unie aangescherpt

**Zie FOCUS A85/25 Verlenging Warschau Pact: overwinning, nederlaag en compromis

Teneinde zich nog enigszins aan de houdgreep van Moskou te ontworstelen, tracht Roemenië waar mogelijk economische relaties met andere Oostblokstaten en met het Westen uit te bouwen. Het land is er bijvoorbeeld alles aan gelegen om de status van meest begunstigde handelspartner van de Verenigde Staten te behouden. Deze status kwam afgelopen zomer ter discussie te staan, toen de Amerikaanse ambassadeur in Boekarest, David FUNDERBURK, ontslag nam na kritiek te hebben geleverd op de zijns inziens tegemoetkomende houding van zijn regering tegenover het regiem CEAUSESCU en pleitte voor het intrekken van de "most favoured nation status". Volgens FUNDERBURK negeerde Washington bewijsstukken dat Roemenië steeds nauwere economische banden met de Sovjet-Unie aanknoopt en in het Westen verkregen technologie naar de Sovjets doorspeelt.

In een poging de publieke opinie in de Verenigde Staten toch enigszins gunstig te stemmen en de voordelige handelsstatus van zijn land veilig te stellen, besloot CEAUSESCU kort na deze kritische woorden van de Amerikaanse ambassadeur, een tweetal bekende Roemeense dissidenten toestemming te geven naar het buitenland te vertrekken. Deze twee, de orthodoxe priester Georghe CALCIU en de schrijver Dorin TUDORAN, kwamen in augustus in de Verenigde Staten aan.

Op de lange duur zullen de Roemenen er waarschijnlijk niet in slagen op economisch terrein de mate van onafhankelijkheid te handhaven, die zij zich wensen. Integendeel, de Sovjet-druk op de Oostblokstaten om te komen tot intensivering van de economische samenwerking lijkt steeds groter te worden. In het slotdocument van de Warschau Pact-bijeenkomst in Sofia, werd op 23 oktober jl. nog eens nadrukkelijk melding gemaakt van de noodzaak tot verdieping van de socialistische economische integratie. Door de algehele malaise in zijn land, zal ook CEAUSESCU niet kunnen ontkomen aan deze economische pressie en daarmee evenmin aan de politieke druk, die de Sovjet-Unie daaraan gepaard laat gaan.